Egipat - veliki faraoni

Jazvinšak, Ivona

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:865347

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

zir.nsk.hr

Image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA HUMANISTIČKE ZNANOSTI
POVIJEST

Ivona Jazvinšak

EGIPAT – VELIKI FARAONI

Završni rad

Pula, rujan 2015.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA HUMANISTIČKE ZNANOSTI
POVIJEST

Ivona Jazvinšak

EGIPAT – VELIKI FARAONI

Završni rad

JMBAG: 0303040384
Studijski smjer: Preddiplomski studij povijesti, jednopredmetni
Kolegij: Povijest Egipta
Mentor: prof. dr. sc. Klara Buršić-Matijašić

Pula, rujan 2015.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ivona Jazvinšak, kandidatkinja za prvostupnika povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

U Puli, rujan 2015.

SADRŽAJ

UVOD 1
1. DOBA UJEDINJENJA 3
1.1. PISMO 4
2. STARO KRALJEVSTVO (3 - 6. DINASTIJA) 4
2.1. PIRAMIDE U GIZI 6
3. SREDNJE KRALJEVSTVO (11 - 12. DINASTIJA) 7
4. DRUGO PRIJELAZNO RAZDOBLJE (13 - 17. DINASTIJA) 9
5. NOVO KRALJEVSTVO (18 - 20. DINASTIJA) 10
5.1. HATŠEPSUT 11
5.2. TUTMOZIS III. 12
5.3. AMENHOTEP III. 13
6. RAZDOBLJE AMARNE 13
6.1. TUTANKHAMON 15
6.1.1. OTKRIĆE GROBNICE 15
7. RAMESIDI 16
8. KASNO RAZDOBLJE (21 - 31. DINASTIJA) 18
ZAKLJUČAK 20
LITERATURA 21
SAŽETAK 22
SUMARY 23

UVOD

Stari ili Drevni Egipat naziv je za jednu od najstarijih civilizacija u povijesti koja je nastala prije više od tri tisućljeća na području današnje države Egipat. Poznata je po iznimnom kulturnom bogatstvu, arhitekturi, bogovima, vladarima i tajnama koje se do danas pokušavaju odgonetnuti. Danas postoje mnogi dokumentarni filmovi i razne studije koje običnim ljudima približavaju taj izvanredni svijet. U radu ću iznijeti osnovne karakteristike povijesti Egipta, a više ću se pozabaviti velikim vladarima i njihovim doprinosima u kulturi, umjetnosti, arhitekturi i dr.

Faraoni su uživali je status božanstva, apsolutnog vladara i nasljednika Ozirisova sina, sokolskog boga Horusa. Riječ faraon potječe od egipatskog naziva *Per aa* koji označava *veliku kuću* tj. palaču. U preddinastijskom razdoblju postoje dvije države, Gornji i Donji Egipat, i dva kralja. Oko 3000. godine pr. Krista ove države ujedinit će se u jednu pod vlašću jednog kralja. Faraonski simbol koja predstavlja ujedinjenje bila je dvostruka kruna Gornjeg i Donjeg Egipta. Kada kralj nije nosio krunu na glavi je imao pokrivalo ukrašeno horizontalnim naborima - *klaft*. Faraone su nasljeđivali najstariji sinovi. Jednom kada su došli na prijestolje njihova vlast je bila neograničena i doživotna.[1] Jedna od najpoznatijih znamenitosti u Egiptu su tri velike piramide u Gizi čiji su vlasnici faraoni Keops, Kefren i Mikerin. Najveći osvajač Starog Egipta je Tutmozis III. čija se vlast prostirala od Nubije do Eufrata. Najduže je vladao Pepi II. (5. dinastija), čak 90 godina, a najzaslužniji za izgradnju Egipta u Novom kraljevstvu je Ramzes II. No, opširnije o svemu ću pisati u nastavku rada.

Faraonski Egipat obilježava velika, vruća pustinja i rijeka Nil. Grčki povjesničar i putopisac Herodot (484.- 424. prije Krista) jednostavno je objasnio: "*Egipat je dar Nila*". Život na tom području bio bi nemoguć da nema ove velike rijeke. S obzirom na njen tok, jug – sjever, drevni Egipat je podijeljen na dvije države Donju (sjevernu) i Gornju (južnu). Takva podjela ostaje sve do ujedinjenja 3100. godine prije Krista. Ova važna rijeka svake godine bi se izlijevala iz svog korita i plavila zemlju koja bi nakon povlačenja ostala natopljena mineralima i pogodna za sjetvu. Proces je bio od ključne važnosti za preživljavanje, a mogao se predvidjeti promatranjem položaja zvijezda. Riječ *kemet* označavala je crnu plodnu zemlju, a riječ *dešeret* tj. crvenu ili neplodnu zemlja. Tijekom godine dolazilo je do izmjene *kemeta* i *dešereta* koji su ovisili o Nilu i poplavama. Kao materijal za gradnju u Drevnom Egiptu

[1] Stara povijest, moderan magazin za staru povijest, http://www.starapovijest.eu/faraoni-starog-egipta/ (posjet 5.5. 2015).

koristio se vapnenac, pješčenjak, a mogle su se pronaći i druge vrste kamena (granit, bazalt i dr.) zatim poludragog kamenja i kristala.[2]

Religija je igrala važnu ulogu u životu Egipćana. Vjerovali su u mnogo bogova različitih oblika i različitih moći. Tijekom vremena broj bogova se povećavao, a najvažnije je uvijek bilo poštovati faraona koji je utjelovljenje boga na zemlji. Simbol dviju država su bogovi Horus i Set koji ujedno predstavljaju ujedinjenje u jedno kraljevstvo. U četvrtoj dinastiji glavni bog je Sunce pa se faraoni nazivaju sinovima boga Sunca Ra. Osim vjerovanja u razna božanstva vjerovalo se i u zagrobni život, čiji je bog bio Anubis. Drevni Egipćani razvili su poseban proces, mumificiranje, kojim su pripremali tijelo za vječni počinak.[3]

Zbog velikog zanimanja za staroegipatsku kulturu nastala je nova grana znanosti – egiptologija. Ona se bavi proučavanjem kulture, jezika, religije, a posebno hijeroglifskog pisma. Jedan od značajnijih događaja koji je potaknuo daljnja istraživanja je dešifriranje hijeroglifa. Ono se ujedno smatra početkom moderne egiptologije. To je pošlo za rukom Jean-Françoisu Champollionu. Uspjeh je ostvario 1822. godine dešifriranjem natpisa iz Rosette.[4] Istraživačima koji proučavaju povijest Egipta uvelike je pomogla *Kraljevska lista,* pronađena u zapisima antičkih autora koji citiraju djelo nazivajući ga *Aegiptica.* Listu je sastavio egipatski svećenik Maneton na zamolbu Ptolomeja Filadelfa, a zasniva se na podjeli na 31. dinastiju. Kraljevska lista nastala je početkom 3. tisućljeća, a original nikada nije pronađen. Također je važan *Palermski kamen* koji sadrži imena arhajskih vladara o kojima nema nikakvih podataka. Najveći dio spomenika čuva se u Palermu. Sljedeći, ali ne i posljednji je papirus *Torinski kanon,* iz doba Ramzesa II. (1290 – 1224. pr. Krista). Njegova važnost je u tome što sadrži popis faraona iz mitskih dinastija pa do 18. dinastije. Nažalost veliki dio dokumenta je oštećen.[5]

Osim dinastijske podjele Maneton je odredio ukupan vijek Egipatskog Kraljevstva na 5800. godina. Taj broj je njemački egiptolog Edvard Mayer umanjio na 3100. godina, te je takvo mišljenje ostalo do danas. Drugi egiptolog, Carl Richard Lepsius, uveo je podjelu na Staro, Srednje i Novo kraljevstvo.[6]

Staroegipatska povijest traje više od 3000. godina pa je slijedom toga, radi lakšeg snalaženja, uvedena podjela na podrazdoblja koja se sastoje od 31 dinastije:

---

[2] Igor Uranić, „*Stari Egipat. Povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*“ (Zagreb: Školska knjiga, 2002), 12-14.
[3] Uranić, „*Stari Egipat*“, 226-230.
[4] Hrvatska enciklopedija, „*Egiptologija*“, http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17160 (posjet 5.5. 2015).
[5] Uranić, „*Stari Egipat*“, 22-26, 154.
[6] Isto, 24.

Doba ujedinjenja - oko 3000. pr. Krista
arhajsko razdoblje (1. i 2. dinastija) – 2955 – 2635. pr. Krista
Staro kraljevstvo (3 - . dinastija) – 2635 – 2155. pr. Krista
prvo prijelazno razdoblje (7 - 10. dinastija) – 2155 – 2040. pr. Krista
Srednje kraljevstvo (11. i 12. dinastija) – 2040 – 1785. pr. Krista
drugo prijelazno razdoblje (13 - 17. dinastija) – 1785 – 1552. pr. Krista
Novo kraljevstvo (18 - 20. dinastija) – 1552 – 1070. pr. Krista
kasno razdoblje (21 - 31. dinastija) – 1070 – 332. pr. Krista
ptolomejsko razdoblje – 332 – 30. pr. Krista
rimsko razdoblje – 30. pr. Krista – 395.[7]

1. DOBA UJEDINJENJA

U početku su postojale dvije države u kojima su ljudi bili nastanjeni, razdoblje se naziva Preddinastijsko. Stanovnici naseljavaju dva prostora: jedno u području delte (Donji Egipat), a drugo na jugu oko Hierakonpolisa (Gornji Egipat).[8] Ujedinjenje u jednu državu proveo je kralj Narmer oko 3100. godine pr. Krista. Dokaze o tome nalazimo u tzv. *Narmerovoj paleti*. Pronašao ju je Jeames Quibell prilikom iskopavanja u mjestu Kom el Ahmaru. Smatra se najvažnijim dokumentom iz doba ujedinjenja. Bogata je likovnim prikazima na temelju kojih možemo potvrditi osnivanje zajedničke države i početak dinastijske povijesti Egipta. Na prednjoj strani palete Narmer nosi krunu Gornjeg, a na stražnjoj Donjeg Egipta. Središnji dio prikazuje dva čovjeka kako jašu životinje čiji su vratovi isprepleteni, što je znak ujedinjenja. Paleta sadrži hijeroglifski zapis koji je dešifriran i nosi kraljevo ime. Na temelji iznesenih dokaza može se zaključiti da je osnivač prve dinastije i ujedinitelj stvarno bio Narmer. Postoje indikacije o tome da su Narmer i Menes, kojeg navodi Maneton, ista osoba. Prilikom iščitavanja mnogih citiranja Manetonovih djela uočeno je da on ujedinitelja naziva imenom Menes. Sumnje su još jednom potvrđene kada je pronađen pečat koji pored imena kralja sadrži natpis *men* (Menes). Znanstvenici koju su vodili istraživanja na kraju su ipak zaključili da se ne može sa sigurnošću utvrditi da se radi o istoj osobi. Unatoč toma i danas u literaturi možemo naići na podatak da dva imena označavaju jednog vladara.[9]

[7] Isto, 22, 260-263.
[8] Alberto Siliotti, „*Egipat. Hramovi, ljudi i bogovi*“ (Zagreb: Mozaik knjiga,1999), 48.
[9] Uranić, „*Stari Egipat*“, 27-29.

1.1. PISMO

Jezik i pismo su se vremenom mijenjali pa postoji nekoliko njihovih razvojnih faza. Oko 3000. godine pr. Krista razvija se prvo egipatsko pismo – hijefoglifsko. Sastoji se od slika, simbola, životinja, ljudi, pojava, predmeta i dr. Jedna slika mogla je predstavljati slovo, slog ili cijelu riječ. Pisalo se odozgo prema dolje, s lijeva na desno ili s desna na lijevo. Smjer čitanja se određivao prema smjeru pojedinih simbola, najlakše se mogao odrediti prema prikazu ljudi i životinja.[10]

Egipćani su koristili još dva pisma: hijeratsko i demotsko. Hijeratsko pismo javlja se između 2600 i 2000. godine pr. Krista. Ono predstavlja pojednostavljeni oblik hijeroglifa. U kasnijim razdobljima djeca su u školama prvo učila hijeratiku, a kasnije teži oblik tj. hijeroglife. Glavno obilježje je pojednostavljenost simbola koja je toliko velika da se ponekad ne može razaznati o kojoj je slici riječ.[11]

Demotsko ili narodno pismo nastalo je oko 6. stoljeća pr. Krista. Razvilo se iz hijeratike i jednostavnije je za pisanje od prethodnih. Najpoznatiji dokument pisan ovim pismom je ploča iz Rosette na temelju koje je Champollion dešifrirao hijeroglife. Dolaskom kršćanstva pojavljuje se koptsko pismo. Sastojalo se od velikih slova grčkog pisma sa znakovima koji su odgovarali egipatskim glasovima.[12]

2. STARO KRALJEVSTVO (3 - 6. DINASTIJA)

Trećom dinastijom (2635 – 2570. pr. Kr.) započinje Staro Kraljevstvo ili Stara Država. Egipat postaje prava državna organizacija s glavnim gradom Menfisom. Osnivač treće dinastije je Đoser. Njegovo ime nalazimo na *Torinskom kanonu* ispisano crvenom bojom. Takav način označavanja koristio se da se ukaže na važnost osobe. Ne zna se točno koliko dugo je vladao, pretpostavlja se 19 ili 29 godina. Iza sebe je ostavio prvu i najstariju piramidu izrađenu od kamena. Nalazi se u Saqqari i predstavlja vrhunac tadašnje gradnje. Đoser se u natpisima oslovljava kao „Zlatno Sunce“ što ukazuje na povezanost sa solarnim kultom. Nije dugo trebalo da kult dosegne vrhunac. Već u četvrtoj dinastiji faraon Snofru naziva se utjelovljenjem boga Sunca-Ra. Nasljednik faraona bio je Đoser-Teti. Izvori datirani u njegovo doba nazivaju ga Sekhemhet. Vladao je 6 godina. Egipatski egiptolog Zacharije Goneim vodio je istraživanje u Saqqari od 1951-1955. godine. Ondje je pronašao „izgubljenu piramidu“ za koju se mislilo da pripada Đoser-Tetiu. Pronađeni su natpisi sa njegovim

[10] Kristina Šekrst, Igor Uranić „*Staroegipatski jezik. Gramatika, pismo i lingvistički uvod* “ (Zagreb: Školska knjiga, 2014), 27.
[11] Uranić, „*Stari Egipat*“, 62.
[12] Šekrst, Uranić, „*Staroegipatski jezik*“, 179-180.

imenom isklesani u kamenu, što je dodatno potvrdilo pretpostavku. Ubrzo je pronađen kameni sarkofag te ga je Goneim odlučio otvoriti pred očima javnosti. Otkriće je trebalo biti senzacionalno, međutim pokazalo se da je sarkofag potpuno prazan. U medijima se počelo pisati o „Faraonovoj podvali". Goneim je doživio duboko razočaranje te je počinio samoubojstvo. Kasnija istraživanja pokazala su da faraon ondje vjerojatno nikada nije bio pokopan.[13]

Četvrta dinastija (2570-2450. pr. Kr.) predstavlja svu arhitektonsku raskoš Drevnog Egipta. Prvi vladar, Snofru, dao je sagraditi dvije piramide, a poznat je i po vojnim pohodima na Sinaj i Libiju odakle se vratio sa velikim ratnim plijenom. Njegov nasljednik Keops vlasnik je prve velike piramide iz kompleksa u Gizi. Sagradio je veličanstveno zdanje, ali nemamo sačuvan niti jedan prikaz njegova lika koji sa sigurnošću može potvrditi da se radi baš o njemu. U *papirusu Westkart* postoje naznake prema kojima se naslućuje da je sam Keops dao projektirati i izraditi plan za gradnju piramide. Herodot ga optužuje da je za svoje planove iskorištavao tisuće robova i tjerao ih da obavljaju dugotrajan i težak posao. Keopsa nasljeđuje sin Đedefre. U njegovo vrijeme jača solarni kult. On je prvi faraon koji nosi titulu „sina Sunca".[14]

Drugu od tri najistraženija i najpoznatije piramide u Gizi sagradio je Kefren. Za njega se također pretpostavlja da je bio sin Keopsa. Nakon njegove vladavine kratko vladaju dva kralja o kojima nema mnogo informacija. Nakon njih dolazi posljednji veliki faraon četvrte dinastije, Mikerin koji također gradi piramidu u Gizi.[15]

U petoj (2450-2290. pr. Kr.) i šestoj dinastiji nema velikih građevinskih pothvata, ali javljaju se neka nova obilježja kao što su *Tekstovi piramida*. Tekstovi su bili uklesani na zidovima faraonskih grobnica, a sadržaj im je bio vjersko-mitološki. Vladari šeste dinastije grade piramide u Saqqari ali znatno manje. Raskoš gradnje postupno opada prema kraju Starog kraljevstva. Valja još spomenuti faraona Pepia II. zbog duge vladavine od čak 90 godina.[16]

[13] Uranić, „*Stari Egipat*", 36-38, 48-49.
[14] Isto, 38-39.
[15] Isto, 39-40.
[16] Isto, 40, 42, 71.

2.1. PIRAMIDE U GIZI

Gradnja piramida u Starom kraljevstvu doseže vrhunac u svakom pogledu. Prvu piramidu tzv. stepenastu sagradio je faraon Đoser. Simbol je revolucionarnog skoka jer se po prvi puta koristi kamen vapnenac za gradnju. Arhitekt je bio Imhotep, kasnije su ga slavili kao božanstvo. Grobnica je prvenstveno trebala imati izgled *mastabe* međutim Imhotep je odlučuje nadograditi. Sastojala se od šest stuba, a cijelo je zdanje bilo ograđeno zidom koji odgovara današnjoj rekonstrukciji. S druge strane zidina nalazi se nekoliko objekata: hram za štovanje faraona, *serdab* itd. *Serdab* je bila prostorija gdje su se nalazile statue pokojnika. Ondje je pronađena jedna od prvih statua toga doba, a prikazuje Đosera u prirodnoj veličini. Danas ju je moguće vidjeti u Egipatskom muzeju u Kiru.[17]

Uspjehe u gradnji nastavlja Snofru, pripisuju mu se piramide. Nalaze se u Dashuru, „svinuta", „romboidna" ili „razlomljena piramida" i „crvena piramida". „Svinuta piramida" dobila je ime zbog karakterističnog izgleda. Građena je tako da ima dva kuta nagiba. Donji dio je pod kutom od oko 55 stupnjeva, a prema vrhu ima nagib od oko 43 stupnja. Do danas nije razjašnjeno zašto je građena na ovakav način. Postoji nekoliko teorija npr. da ja gradnja na takav način bila brža ili da su time htjeli postići stabilnost. Druga piramida posebna je zbog crvenih blokova po čemu je i dobila ime „crvena". O njoj se nažalost ne zna mnogo. Prilikom istraživanja 1948. godine ondje je pronađena mumija, ali je ubrzo vrijedan nalaz nestao.[18]

Posebnu pažnju zaslužuju piramide u Gizi. Potječu iz 4. dinastije i do danas prkose vremenu i oduševljavaju. Najstarija i najveća je Keopsova piramida. Poznata i pod nazivom „*velika piramida*" zbog visine od oko 150 metara. Uz nju stoje Kefrenova, koja je najbolje očuvana, i najmanja Mikerinova. Zajedno čine jedinstven kompleks koji još nije istražen do kraja. Ponešto o načinu gradnje možemo saznati od Herodota. On opisuje gradnju i spominje period od 20 godina koliko je bilo potrebno za izgradnju prve piramide. Neki od blokova s kojima je građeno teže i po nekoliko tona. Možemo samo nagađati na koji način su uspjevali podići toliki teret. Prilikom gradnje blokovi su se slagali jedan na drugi i nisu koristili vezivni materijal pa je još zapanjujuće koliko vremena su se piramide održale. Slijedom toga razvile su se teorije zavjere, a najzastupljenija je da su imali pomoć vanzemaljskih sila. Prvi su u veliku piramidu ušli Arapi davne 820. godine. Nakon što su provalili unutra su otkrili sustav dvorana i hodnika. Sarkofag koji su pronašli bio je nažalost prazan. Oko tisuću godina kasnije, točnije 1818. u piramidu je uspio ući i istraživač Giovanni Batista Belzoni.

[17] Ania Skliar, „*Najveće kulture svijeta - Egipat*." (Rijeka: Extrade d.o.o., 2005), 31-34.
[18] Uranić, „*Stari Egipat*", 49-50.

U unutrašnjosti su otkriveni kanali za ventilaciju. Zanimljiva je činjenica da vode u smjeru zviježđa važnog za vječan život faraona. Same piramide se savršeno podudaraju sa zvijezdama zviježđa Orion koje su povezivali s bogom vječnosti Ozirisom. Na temelju toga neki zaključuju da su tri piramide imale veliki religijski značaj. Mnoga pitanja u vezi piramida još su neodgovorena. Skrivaju tajne koje možda nikada neće biti otkrivene.[19]

Ispred Keopsove piramide nalazi se Sfinga. Duga je 57 m i visoka oko 20 m. Ima oblik lava s ljudskom glavom. Napravljena je od jednog komada kamena. Nagađalo se da je ona također grobnica nekog kralja. U prilog tome ide otvor koji je uočen sa stražnje strane. Ipak je dokazano da je prostor nastao prirodnim putem tijekom stoljeća. Prikazuje Kefrena s kraljevskim pokrivalom za glavu, te kao božanstvo i kao snažnog čovjeka u liku lava. Glava Sfinge je tijekom vremena pretrpjela oštećenja, pa joj danas nedostaje nos ali to ne umanjuje njenu važnost.[20] Kako se nalazi u pustinji vremenom ju je zatrpao pjesak. Navodno je zahvaljujući tome Tutmozis IV. iz Novog kraljevstva postao faraon. Prema mitu bogovi su zapovjedili da oslobodi Sfingu iz pijeska te će zauzvrat zavladati Egiptom. O tome svjedoči stela između šapa koju je Tutmozis dao podići. Od pijeska je posve oslobođena tek 1925. godine. Nakon toga postaje velika turistička atrakcija kao i cijeli kompleks u Gizi.[21]

Vidljivo je da u 4. dinastiji faraoni uživaju svu moć međutim, to će se uskoro promijeniti. U 5. dinastiji polako jača svećenstvo. Grade se hramovi u čast sve prisutnijeg boga Sunca, što znači da dolazi do uzdizanja solarnog kulta. Paralelno se uzdiže i plemstvo. Dobivaju sve veće povlastice, a državna blagajna se sve više prazni. Vrhunac nestabilnosti dosegnut je u 6. dinastiji kada nakon Pepija II. započinje Prvo prijelazno razdoblje ili Prvo međurazdoblje (2155-2040. pr. Krista). [22]

Prvo međurazdoblje obilježeno je napadima azijski narodi, te borbama između plemstva. Ovakvo stanje u državi potrajat će do 10. dinastije. Sliku događanja donosi tekst *Ipur-urove žalopojke*. Egiptolozi su neodlučni po pitanju datacije teksta. Većina ih smatra da opisuje početak krize.[23]

3. SREDNJE KRALJEVSTVO (11 - 12. DINASTIJA)

Faraon Mentuhotep I. uspio je smiriti stanje pobijedivši u ratu. S njim računamo početak 11. dinastije i Srednjeg kraljevstva (2040-1785. pr. Krista). Razdoblje mira dočekano

[19] Uranić, „*Stari Egipat*“, 51-55.
[20] Cinzia Caiazzo, ur, „*Velike tajne arheologije. Piramide, neriješena zagonetka* “, 119-121.
[21] Skliar, „*Najveće kulture svijeta“,* 51.
[22] Enrico Cravetto, ur., „*Povijest - Egipat i antička Grčka*“, sv. 2 (Zagreb: Europapress holding d.o.o., 2007), 18-19.
[23] Uranić, „*Stari Egipat*“, 19.

je s oduševljenjem. Razmjeri su vidljivi u tome što se Mentuhotep I. godinama kasnije slavi kao polubog. Ostao je zapamćen po hramu koji je sagradio u Tebi u Deir el Bahriju. Hram je služio kao posljednje počivalište kralja. Smatra se da je na vrhu bila manja piramida. Odaja u kojoj je ležala mumija nalazi se u stijeni. Slavni Howard Carter i ondje je istraživao. Pronašao je obojeni kip Mentuhotepa ukrašen bijelom i crvenom bojom. Napravljen je da osigura kraljevo ponovno rođenje, što je bilo u skladu s vjerovanjem. Pronađen je i sarkofag, ali prazan. Stepenasti hram predstavlja inovaciju, jer je isklesan u planini. Najvažnija je građevina 11. dinastije. Kasnije će pasti u sjenu kada se, nedaleko od njega izgradi hram kraljice Hatšepsut.[24]

Nasljednici kraljevstva su faraoni istog imena: Mentuhotep II., III., IV. Iako je bio uspostavljen mir država je i dalje imala problema s reorganiziranjem i uspostavom stabilne politike. Do promjena će doći za vrijeme Amenemhata I. koji dolazi na vlast silom nakon što je svrgnuo s prijestolja prethodnika Mentuhotepa IV. Nofertijevo proročanstvo govori o dolasku ovog kralja na vlast. Pokazalo se da je tekst napisan u faraonovo doba, a ne u 4. dinastiji kako se prije mislilo. Očito je kralj trebao nekako uvjeriti ljude da je predodređen, da su ga poslali bogovi, jer je bio u strahu zbog toga što je nasilno preuzeo vlasti. Za suvladara je postavio sina Sezostrisa I., nedugo nakon toga strahovi su se ostvarili, Amenemhat I. ubijen je u uroti. O ubojstvu pišu dva teksta: „*Savjeti Amenemhata sinu Sezostrisu*“ i „*Životopis princa Sinuhea*“. Drugi tekst također govori o početku vladavine Sezostrisa.[25]

Sljedeći važniji vladar je Sesostris III. ili ratnički vladar. Ratovao je protiv Kušita kako bi ojačao granična područja. Na njih vodi nekoliko vojnih ekspedicija. Kako bi olakšao vojnicima prijelaz preko rijeke Nil, sagradio je kanal kod prve katarakte (kod Asuana). Kanal je bio dug 80 metara, a širok 10. Kod druge katarakte[26] dao je sagraditi dvije utvrde koje su predstavljale granicu između plemena Kušita i Egipta.[27] Ukrasio ih je postavivši svoje kipove na vrh. Osim uspješnog ratovanja provodio je vrlo dobru politiku. Svojim potezima konačno je u potpunosti slomio otpor aristokracije i uspostavio stabilnu vlast. Osniva posebna politička tijela – *Uaret* i *Đađat*. Ova vijeća bila su pod njegovim nadzorom, a glavna zadaća im je bila upravljati cijelom zemljom.[28]

[24] Uranić, „*Stari Egipat*“, 100, 105.
[25] Isto, 104-107, 101-102.
[26] Između mjesta Iken i Buhen u Nubiji.
[27] Grga Novak, „*Egipat*“, (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1967), 104.
[28] Uranić, „*Stari Egipat*“, 102-103.

Nakon Sesostrisa III. vladaju manje značajni faraoni: Amenemhat III. i IV. Posljednji faraon koji je vladao Srednjim Kraljevstvom bila je kraljica Sobeknofrure. Nakon njene smrti ponovno započinje razdoblje krize tj. Drugo prijelazno razdoblje (1785-1552. pr. Krista).[29]

4. DRUGO PRIJELAZNO RAZDOBLJE (13 - 17. DINASTIJA)

O drugoj krizi u Starom Egiptu nema mnogo podataka. Egiptolozi tapkaju u mraku i na temelji malobrojnih zapisa pokušavaju nešto saznati, odgonetnuti. Ne zna se točan broj kraljeva niti redoslijed kojim su se izmjenjivali na prijestolju. Poznati su nam tek neki faraoni. Razdoblje krize obuhvaća 13. i 14. dinastiju. Svim dinastijama do tada zajedničko je bilo obiteljsko nasljeđe vlasti, ali ne i trinaestoj. Ona označava razdoblje brzih i čestih promjena vladara koji nisu u krvnom srodstvu. Kao što je već spomenuto imena vladara koji su nam poznati malobrojna su. Zna se za kralja po imenu Hor. Ostao je poznat po piramidi koju je dao sagraditi u blizini one Amenemhata III. u Dahshuru. Godine 1894. istraživač De Morgan pronašao je njegovu grobnicu. Od grobnih priloga zanimljiv je drveni prikaz faraona.
Sljedeći je Henđer (ime semitskog podrijetla) ili Userkare za kojeg znamo samo da je imao piramidu u Saqqari. U drugom dijelu dinastije poznat je Noferhotep I. O trajanju njegove vladavine postoji zapis u *Torinskom kanonu* koji kaže da je vladao 11 godina. To razdoblje uzima se kao najmirnije u 13. dinastiji.[30]

Glavni problem predstavljali su Hiksi. Smatra se da njihova provaljivanja i naseljavanja počinju i prije, ali vrhunac je tijekom 15. i 16. dinastije. Ovo razdoblje se prema tome naziva još i *Vladavina Hiksa* (1652-1552. pr. Krista). Zahvaljujući Manetonovim zapisima možemo steći predodžbu o krvoproliću koje se dogodilo u zemlji prilikom njihovih provala. Kralj Hiksa, Salitis, uspjeva osvojiti gradove Memfis i Lisht, te tako postaje vladar cijelog Egipta i osniva 15. dinastiju. Nakon sto su se dovoljno uzdignuli osnivaju prijestolnicu Avaris u Delti. Uspjeli su zadržati vlast do 17. dinastije kada ponovno jača egipatska dinastija u Tebi i slijedom toga započinje snažniji otpor protiv Hiksa. Detaljan opis jedne od borbi između ova dva zaraćena naroda nalazimo na zidovima grobnice faraona Jahmesa (Amosisa I.) u El Kabu.[31] Amosis I. uspijeva potjerati Hikse, zatim protiv njih nastavlja ratovati u Palestini kako bi ih potjerao što dalje. U Palestini osvaja tvrđavu u koji stavlja stražare da opet ne dođe

[29] Isto, 102-105.
[30] Uranić, „*Stari Egipat*“, 126-127.
[31] Isto, 128-130.

do povale naroda koji bi ugrozili sigurnost i mir Egipćana. Amosis I. zaslužan je za ponovno ujedinjenje Drevnog Egipta i početak nove dinastije i novog razdoblja - Novog Kraljevstva.[32]

5. NOVO KRALJEVSTVO (18 - 20. DINASTIJA)

Uspostavom mira i protjerivanjem Hiksa započinje novo blistavo razdoblje iz kojeg su ostale sačuvane mnoge veličanstvene građevine, ali i spisi iz kojih saznajemo o tom vremenu. Vode se ratovi za proširenje zemlje, koja je najvećeg opsega u vrijeme Tutmozisa III., kada s pravom dobiva naslov carstva. Carstvo se prostiralo od Nubije do rijeke Eufrat u Aziji. Nova prijestolnica postaje Teba.[33] Javlja se novo glavno božanstvo – Amon-Ra. Predstavlja spoj dva boga, nastao zbog povezivanja solarnog božanstva iz Starog i Novog Kraljevstva. U pogrebni spisima bog Ra opisuje se kao sunce u zenitu, dok je Amon na zalasku.[34]

Kao što je već spomenuto Ahmozis stvara novu državu oslobodivši zemlju. Amenhotep I., njegov sin, dalje nastavlja jačati državu. U njegovo doba nema velikih građevina vjerojatno zato što se nakon neugodnih iskustava sa Hiksima usredotočio na unapređenje sustava obrane u Egiptu. Dolazi do ubrzanog rasta vojske i njihova tehnološkog napretka. Uvedena su bojna kola s konjskom vučom. Vojnik dobiva novo naoružanje od bronce ili željeza. Najveća inovacija tada je željezni mač. Vojnici postaju privilegirani društveni sloj, a javlja se prva plaćenička vojska. Također se nastavlja s gradnjom utvrda za obranu duž granice. Značajnije borbe vodi Tutmozis I. Nije bio izravni nasljednik trona već je oženivši kćer Amenhotepa I. stekao prvo na vlast. Do druge godine svoje vladavine uspijeva proširiti vlast do trećeg katarakta.[35] Jačinu svoje vojske demonstrirao je dolaskom sve do Eufrata gdje postavlja stelu u znak pobjede. Pobjeda nije bila prava jer narodi na tim područjima i dalje provode politiku samostalnosti. Pravo pokoravanje zemalja do Eufrata provest će tek Tutmozis III.[36]

[32] Novak, „*Egipat*“, 133.
[33] Cravetto, ur., „*Povijest-Egipat i antička Grčka*“, 29.
[34] Igor Uranić, „*Ozirisova zemlja. Egipatska mitologija i njezini odjeci na zapadu*“, (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 235.
[35] Kod mjesta Tombos u Nubiji.
[36] Uranić, „*Stari Egipat*“, 131-132.

5.1. HATŠEPSUT

Treća kraljica Egipta bila je glavna žena Tutmozisa II. Imali su kćer Nofrure, ali ne sina nasljednika. Vlast nad Egiptom, nakom smrti faraona, pripala je Tutmozisu Menkheparreu, sinu s drugom ženom. Hatšepsut je iskoristila činjenicu da je nasljednik dijete te preuzima vlast. Prvo je vladala kao suvladar, a kasnije, u drugoj ili sedmoj godini vladavine proglašava se faraonom i u cijelosti preuzima vlast. Da bi dokazala svoje pravo na prijestolje i povezanost s bogom Amonom dala je na zidovima svog posmrtnog hrama u Deil el Bahriju uklesati priču o tome kako je rođena. Prema slikovnom prikazu otac joj je sam bog Amon. Također se pobrinula da se u priči spomene kako ju je Tutmozis I. predodredio za nasljednicu. Za njene 15-godišnje vladavine (1483-1468.pr. Krista) nije bilo ratova. Važna je i zbog gradnje jednog od prvih velikih kultnih hramova i ekspedicije koju je povela u Punt (područje današnje Somalije). Šalje pet velikih brodova na put koji su se vratili nakrcani svakojakim teretom. Uvezli su tamjan, mirtu, bjelokost, razne pomasti, ebanovinu, pse, majmune itd. Kraljičin potuhvat također je prikazan na zidovima njenog posmrtnog hrama.
Čast projektiranja kraljičina hrama imao je Amonov svećenik Senenmut. On se često nalazio u kraljičinoj blizini, pomagao joj oko ekonomije i oko odgoja njene kćeri Nefrufe. Djetinjstvo provodi u siromaštvu, naglo se uzdiže kada upozna kraljicu te postaje njen ljubavnik. Koliko mu je vjerovala govori činjenica da je smio boraviti u prostoriji gdje je čuvala krunu, osim toga prepušta mu upravljanje i organizaciju oko izgradnje hrama. Povjerenje je naglo nestalo u trenutku sada Senenmut za sebe gradi grobnicu u blizini kraljičine. Pretjerao je pa biva lišen svih počasti, njegov lik je uništen a grob razrušen. Nedugo nakon toga Hatšepsut se povlači s vlasti. Pretpostavke govore da je protjerivanjem ljubavnika zapravo pokopala samu sebe, jer je on bio taj koji u rukama drži ekonomiju zemlje, a sada Hatšepsut nije znala sama nastaviti s upravljanjem države.[37]

Hram u Deil el Bahriju predstavlja početak gradnje u Novom kraljevstvu. U svoje doba bio je vrlo raskošno uređen. Isklesan je u stijeni, sastoji se od tri terase zamišljene kao stepenice. Prema zapisima postojala su umjetna jezera i drveće. Zelenilo je zasigurno bilo uočljivo i privlačno naspram jednoličnosti pustinje. Hram je posvetila onozemaljskom ocu Amonu, božici Hator i bogu mrtvih Anubisu.[38]
U unutrašnjosti je pronađena statua izrađena od bijelog mramora. Prikazuje kraljicu poput muškog faraona, ali s izraženim ženskim atributima kao što su trepavice, nos, usta.

[37] Uranić, „*Stari Egipat*“, 132-133.
[38] Isto,162-163.

Zanimljivo je što se tijekom života i sama predstavljala kao muškarac. Tako se odijevala te dala ukloniti sve nastavke u naslovima i imenima koji označavaju ženski rod.[39]

5.2. TUTMOZIS III.

Odlazak kraljice Hatšepsut s vlasti pod velom je tajne. Pretpostavke su da ju je dao ukloniti isti onaj dječak kome je otela vlast – Tutmozis III. Uranić spominje pronalazak jame s razbijenim kolosima kraljičina lika, te pretpostavlja da je to vjerojatno djelo Tutmozisa. Kralj nije stao na tome nego je dao izbrisati njeno ime i zamijeniti ga svojim ili očevim. Prikaze kraljice uništio je do neprepoznatljivosti. Želio je izbrisati njeno postojanje, učiniti da zauvijek bude zaboravljena.[40]

Nakon ustoličenja novi faraon započinje ratovanja u svrhu proširenja vlasti. Prvi veliki pohod usmjerio je na sjeveroistok gdje dolazi do pobuna protiv Egipta pa je to trebalo smiriti. Najveći otpor pružao je grad Megid. Godine 1469. pr. Krista kralj kreće u pohod. Opsada grada trajala je sedam mjeseci, nakon kojih ga Tutmozis osvaja. Drevni Egipćani ponosno opisuju pobjedu govoreći da vrijedi kao pobjeda nad tisuću gradova. Tutmozis III. najpoznatiji je zbog podviga kojim je proširio državu sve do četvrtog katarakta. Kraljevstvo tada stječe naziv carstva koje se prostiralo pojasom dužine od čak 3400 kilometara.[41]

Proširenje zemlje išlo je otprilike sljedećim tokom. Prvo vodi napad na Mitani te s vojskom dolazi do Eufrata. Ondje podiže stelu o pobjedi. Međutim, i dalje dolazi do otpora protiv egipatske vlasti. Stoga pokreče još jedan pohod. Uspijeva podvlastiti Kadeš i svrgnuti njegova kralja pa uspostavlja egipatsku granicu kod Eufrata. Borbama je pokazao moć svoje vojske i time dobio titulu ratnika kako ga danas nazivamo u literaturi. Susjedni narodi tada su uvidjeli snagu njegove vojske. Njihovi kraljevi šalju raznorazne poklone Tutmozisu kako bi na taj način kupili mir.[42]

„Tutmozis III bio je tada najmoćniji vladar svijeta: od Eufrata do četvrte nilske katarakte, kroz 18 stupanja geografske širine, širilo se njegovo carstvo, postavljeno na čvrste temelje. Punt na Crvenom moru i Cipar na Sredozemnome moru priznavali su njegovu vrhovnu vlast, a Kreta i otoci Egejskog mora često su mu slali znakove poštovanja i darove, priznavajući tako neku vrstu egipatskog suvereniteta.“[43]

[39] Skliar, „*Najveće kulture svijeta“*, 86-87.
[40] Novak, „*Egipat*“, 140.
[41] Uranić, „*Stari Egipat*,“ 134.
[42] Novak, „*Egipat*“, 141-142.
[43] Novak, „*Egipat*“, 142.

Nakon smrti velikog faraona nasljeđuje sin Amenhotep II. Tada su se gradovi južno od Kadeša pobunili smatrajući da im sada, kada je veliki ratnik mrtav više nitko neće stati na kraj. Prevarili su se, novi kralj ubrzo ih uspijeva poraziti. Odnosi između Mitanije i Egipta uskoro će se poboljšati jer Mitanci dobivaju nove neprijatelje, ratnički narod s Bliskog Istoka – Hetite. Mitanci će se naći u sve težem položaju pa će sklopiti savez s Egiptom protiv Hetita. Ova dva naroda polako se zbližavaju pa će Tutmozis IV. za ženu uzeti kćer mitanskog kralja.[44]

5.3. AMENHOTEP III.

Ovim faraonom započinje još jedno mirno razdoblje, ako izuzmemo manji pohod na Nubiju. Zaslužan je za velike građevinske poduhvate i razvoj umjetnosti. Nekoliko je toga po čemu ja pamtimo: „Ostaci njegova golemog hrama, dva, preko 20 m visoka, kolosana njegova kipa (tzv. Memnonovi kolosi), njegov veliki dvor nedaleko hrama, umjetno basnoslovno uređeno jezero za njegovu ženu Teje, hramovi koje je po cijelom Egiptu dao podići mjesnim bogovima, kipovi, slike, skarabeji, nakit što se u obilnoj mjeri sačuvao…“[45]
Dok je on uživao u bogatstvu u Siriji postupno opada egipatska moć. Riješio je to diplomatskim putem. Ova vrsta politike bila je uspješna u njegovo doba, kasnije baš i ne. Mnogo je sačuvanih podataka iz života Amenhotepa III i njegova nasljednika zahvaljujući najstarijem sačuvanom arhivu iz Amarne.[46]

6. RAZDOBLJE AMARNE

Faraon Amenhotep IV. poznat po velikoj vjerskoj reformi začetnik je razdoblja Amarne. Prema Uraniću ono traje od 1346-1334. pr. Krista. Amenhotep IV. na prijestolje dolazi kao dječak. Majka Teje za ženu mu određuje Nefertit. Prijevod njenog imena znači „ljepotica koja je došla“, po svemu sudeći iz kraljevstva Mitani. U trenutku vjenčanja Amenhotem IV. imao je svega četrnaest, dok je Nefertit bila pet godina starija. Kao šesnaestogodišnjak kralj po treći puta postaje otac. Imali su šest kćeri, ali nijednog sina koji bi naslijedio oca. Mladi bračni par osniva novi grad, Aheraton koji će postati novom prijestolnicom. Nalazio se na području današnjeg Tell el Amarna. Iznenađuje da je gradnja

[44] Uranić, „*Stari Egipat*“, 135-136.
[45] Novak, „*Egipat*“, 144.
[46] Isto, 144-146.

trajala svega dvije godine i to na vrlo nepogodnom terenu pustinje. U novom kraljevskom gradu kralj naređuje izgradnju grobnice u kojoj ipak nije bio pokopan.[47]

Nefertit i Amenhotep IV. nisu vjerovali Amonovu svećenstvu. Prvenstveno zato što je cilj svečenstva bio stvoriti državu koja bi u potpunosti bila vjerskog karaktera. Zbog toga se kraljevski par bojao da bi se mogli okrenuti protiv njih. Odvajaju se od svećenstva i stvaraju svoju veliku religiju. Kako se odrekao boga Amona Amenhotem IV. mijenja ime u Ehnaton što znači *službenik Atonov*. Dakle, vrhovni je sada bio Aton-bog solarnog diska. Prikazivao se kao Sunčev krug iz kojeg se pružaju zrake. Na krajevima su imale male ruke koje nose *ankh*, simbol života. U to vrijeme strogo se zabranjivalo koristiti riječ „bogovi", jer prema novoj religiji postoji samo jedan bog. Kako s Ehnaton bližio ovozemaljskom kraju tako je i njegova reforma polako kopnjela. Zauvijek će se ukinuti za njegovih nasljednika.[48]

Još za života kao suvladara kralj postavlja Semenhkarea, supruga prve kćeri Meritaton. Prema izvorima još za kraljeva života odabranik se odrekao Atona i vratio vjerovanju u boga Amona te tada automatski prestaje biti kompetentan kao nasljednik. Ubrzo umire, a nedugo nakon toga za njim u vječni počinak odlazi i faraon. Kraljicom nakratko postaje treća kći Anhesenpation. Za nju je zanimljivo da je bila Ehnatonova kći, a pred kraj vladavine i supruga. Udovica se ponovno udaje za kraljevića Tut-ank-Atona koji će postati najpoznatiji faraon.[49]

Nefertit je nestala sa scene u 13. godini Ehnatonove vladavine. Pretpostavlja se da je nakon smrti kćer Maketaton s ostalim kćerima otišla u palaču *Atonov zamak* i povukla se iz javnog života. Nakon smrti kralja pokušala je vratiti moć. Moli hetitskog kralja Šupiluliuma da joj pošalje sina za kojeg će se udati te ponovno postati kraljicom. Kraljević Zananzu nikada nije došao, vjerojatno je ubijen na putu u Egipat.[50]

Ehnatonovo razdoblje ima novine koje se tiču umjetnosti. Prikazivanje kraljevskog para svakako je učestalije nego prije. Prikazuju se s kćerima, iznad njih nalazi se prikaz boga Atona kako pruža zrake prema njima. Reljefni prikazi privlače pažnju zbog neobično izduženih glava. Edvard Mayer smatra da su Mitanci stvarno imali takav oblik glave. Ako pretpostavimo da Nefertit dolazi iz spomenutog područja tada je njen slučaj riješen. Izgled faraonove glave posebno su proučavali francuski neurolozi. Došli su do zaključka da je

[47] Philipp Vandenberg, *„Koljevka na Nilu. Nefertiti,Ehnaton i njihovo doba",* (Zagreb: A3 dana, 2000) 19, 22-24, 27.
[48] Isto, 49-50, 53.
[49] Isto, 66-67, 120.
[50] Isto, 118-120, 127-128.

bolovao od lipodistrofije[51] te zbog toga tako izgledao. Naravno to ne možemo sa sigurnošću reći, sve ostaje na pretpostavkama.[52]

6.1. TUTANKHAMON

Najpoznatiji faraon nije zapamćen po uspješnoj vladavini, niti ratovanju ili pak gradnji. Postao je senzacija kada je Howard Carter pronašao njegovu grobnicu neopljačkanu, punu vrijednih predmeta.

Točno porijeklo Tutankhamona ne zna se. Najzastupljenija teorija govori da je novoizabrani kralj sin Ehnatona i jedne od njegovih žena, ali ona se ne može potvrditi sa stopostotnom sigurnošću. Na vlast dolazi u ranom djetinjstvu, tada nosi ime Tut-ankh-aton zbog i dalje prisutne Atonove monoteističke religije. Ime mijenja u Tut-ankh-amon nakon vračanja stare vjere u više bogova s glavnim bogom Amonom. Prilikom dolaska na vlast bio je još dječak. Nije znao voditi državu stoga je bio laka meta manipulatorima. Iza njega stajali su savjetnici od kojih je glavni tajnoviti Eje (Uranić ga naziva Aj). Tijekom vremena on će zauzeti najviše položaje. Mladi faraon bio je pijun u rukama iskusnijih savjetnika. Dijete-kralj, kako ga još nazivaju u literaturi, umire oko 19 godine. Nakon otkrića grobnice na mumiji je uočena rupa na stražnjoj strani lubanje što dovodi do pretpostavke da je kralj ubijen. Zločin se morao brzo prikriti a kako još nije bila sagrađena grobnica dostojna kralja sahranjen je u već postojećoj. Ubojicom se smatra spomenuti Eje koji zatim nasljeđuju krunu oženivši Tutankhamonovu ženu. Vlada četiri godine, nakon njega na vlast dolazi vojskovođa Horemheb. Nakon trinaest godina vladavine umire, s njegovom smrću završava 18. dinastija.[53]

6.1.1. OTKRIĆE GROBNICE

Može se reći da potraga za grobnicom započinje kada Howard Carter upoznaje engleskog lorda Georga Herberta Carnarvona. Lord je bio poznat po velikoj zbirci starina, u Egipat je došao u potrazi za novim stvarima koje bi upotpunile njegovu kolekciju. Dobiva dozvolu za iskopavanje i angažira Cartera. Iskopavanja su trajala par godina kada je Carnarvon odlučio odustati i prekinuti subvencije. Carter ostaje uporan i nastavlja dalje. Godine 1922. radnici su iskopali mala vrata.[54]

---

[51] „Lipodistrofija je promjena u raspodjeli masti u tijelu. Može se manifestirati na dva načina: nakupljanjem masti na pojedinim dijelovima tijela (trbuhu, grudima, ramenima, vratu, potkožno u obliku čvorova) ili gubljenjem masti na nekim dijelovima tijela (rukama, nogama, licu, stražnjici).“ (Nuspojave, http://www.aids.hr/zivjeti-pozitivno/nuspojave/ posjet 28.5.2015)
[52] Isto, 125-129.
[53] Isto, 129-133, 135-138.
[54] Uranić, „*Stari Egipat*“, 144-145.

Na njima se nalazio pečat Doline kraljeva što je značilo da grobnica nije otvarana stoljećima. Prilikom ulaska unutra ipak je utvrđeno da je već netko davno prije bio tu jer su uočeni znakovi provale na trećim vratima unutar grobnice. Grob se sastojao od hodnika i četiri prostorije gdje su pronađeni vrijedni nalazi. Prostorije su ispražnjene u veljači 1923. godine te se nastavilo s otvaranjem vrata gdje se nalazila mumija faraona. Najvrijedniji predmeti iz grobnice su Tutankhamonova zlatna pogrebna maska i sarkofag koji se sastoji od tri bogato ukrašena lijesa unutar kojih se nalazila mumija. Sarkofag je otvoren 1924. godine, a pred kraj 1925. mumija je predstavljena stručnjacima koji su provodili istraživanja na njoj.[55]

Ania Skliar u svojoj knjizi nabraja nakit, žezla, zlatni stolac, trube, razne posude, kraljevo prijestolje izrezbareno u drvu, obloženo zlatom i dragim kamenjem i mnoge druge vrijedne predmete.[56] Blago se čuva u muzeju u Kairu gdje ga je moguće pogledati.

Za veliko otkriće veže se takozvano *prokletstvo faraona.* Ubrzo nakon otkrića nekoliko radnika je preminulo, kasnije i sam Carnovon. Međutim, krivac nije bila neka drevna magija već vjerojatno gljivica koja se širi zrakom i napada dišne organe. *Prokletstvo* nije djelovalo na Cartera suprotno tome on doživljava duboku starost.[57]

7. RAMESIDI

Vrhunac Novog kraljevstva događa se u 19. dinastiji. Usponu do vrhunca najviše je pridonio Ramzes II. Osnivač dinastije jedan je drugi faraon – Paramese. Za nasljednika ga odabire Horemheb pošto nije imao sina. Vladao je kratko, a nakon njega dolazi Seti I. On započinje gradnju hramova koja će za vrijeme Ramzesa II. doseći vrhunac.[58]

Ramzes II. vlada čak 67 godina (1290-1224. pr. Krista).[59] Gradnju je podigao na visok nivo. Poznati su „pojedini dijelovi Karnaka, Ramezej, jedan hram u Memfisu, dva izvanredna špiljska hrama u Abu Simbelu, Gerf Husein, Es Sebua itd.“[60]

Već na početku vladavine morao je vojno intervenirati zbog azijsko-sirijske pobune iz koje nastaje bitka kod Kadeša. U bitci nitko nije pobijedio, obje su vojske pretrpjele gubitke. Unatoč tome Egipćani bitku slave kao pobjedu. Nakon nekoliko godina ratovanja potpisan je mirovni ugovor između Ramzesa II. i Hatušilija III. To je bio prvi mirovni ugovor u povijesti uopće. Ramzes II. imao je tri glavne žene, a s njima preko pedesetero djece. Nasljeđuje ga sin Merenptah koji se nalazio tek na trinaestom mjestu za nasljeđe. Sva braća koja su na popisu

[55] Cinazia Caiazzo, ur., „*Tutankhamon. Otkriće grobnice*“, (Zagreb: Vjesnik d.d., 2013) 40-48.
[56] Skliar, „*Najveće kulture svijeta*“, 121.
[57] Uranić, „*Stari Egipat*“, 147-149.
[58] Isto, 154.
[59] Uranić, „*Stari Egipat*“, 154.
[60] Isto, 157.

za krunu bila prije njega umrla su prije Ramzesa pa se tako Merenptah našao na redu. U petoj godini vladavine morao se sukobiti s Libijcima jer su narušavali stabilnost Egipta svojim stalnim naseljavanjima. Natpis u Karnaku kaže da se kralju u snu ukazalo božanstvo Ptah, dao mu moć i naredio neka krene u borbu. Poslušao ga je i pokorio Libijce.[61]

Dalje redom vladaju Amenemese, Ramzes Siptah i zadnja u nizu, kraljica Tauseret. Njenom smrću prestaju vladati kraljevi koji su bili u srodstvu s velikim Ramzesom II.[62]

Dvadeseta dinastija započinje nizom slabih vladara o kojim se ne zna mnogo. Svi oni, osim prvoga (Setnakht) nazivaju se imenom Ramzes sve do posljednjeg Ramzesa XI-og.
U ovom razdoblju država ponovno polako tone u krizu. Između ostalog počinju česte pljačke vrlo bogatih grobnica. Stvar pokušavaju riješiti svećenici sklanjajući mumije u brda na teško dostupna mjesta kako bi zaštitilo tijelo koje je bilo važno za život na drugom svijetu. Ukoliko bi mumija bila uništena to je značilo dugu smrt tj. nemogućnost ponovnog oživljavanja na nebu. Jedno od takvih skrovišta 1891. godine otkrio je egiptolog Daresey. Sedam godina kasnije otkriveno je još jedno takvo mjesto, ovaj puta zasluge idu Victoru Loretu.
U prvom skrovištu pronađenoj je 158 mumija svećenika, a u drugoj su otkriveni[63] „ukopi Amenhotepa II, Amenhotepa III, Merenptaha, Ramzesa V, Ramzesa VI, Setija II, Siptaha i Tutmozisa III, te dugokosa ženska mumija za koju se pretpostavlja da je tijelo kraljice Teje.“[64]

Što se tiče arhitekture najviše se gradi u okolici Tebe. Između ostalih treba spomenuti komplekse hramova u Karnaku i Luxoru. U Karnaku gradnja započinje još u Srednjem kraljevstvu. Neki od faraona koji su ondje gradili su: Tutmozis III, Seti I, Ramzes II i dr. Značajni su piloni[65] koje grade „Tutmozis I, Horemheb, Ramzes III, Tutmozis III, Amenhotep III. i drugi faraoni Novog kraljevstva i kasnog razdoblja te ih je u ptolomejskom dobu već bilo deset.“[66] Hram je golem, širok je oko 103 metra, a dug 52 metra. Imao je 16 velikih stupova, te dva središnja u visini od 25 metara. Postojala je avenija sfingi kojom je bio povezan s hramom u Luxoru. Gradnja hrama u Luxoru započinje u 18. dinastiji za vrijeme Amenhotepa II., a završava u vrijeme Ramzesa II. Posvećen je bogu Amonu i dug čak 260 metara.[67]

[61] Isto, 155-157.
[62] Isto, 157.
[63] Isto,158-160.
[64] Isto, 159.
[65] Građevine kvadratnog oblika visokih, kosih zidova što stoje u parovima označavajući ulaz u hram. (Uranić, 165.)
[66] Isto, 165.
[67] Isto, 163-166.

Ramzesu II. pripada posebno mjesto u arhitekturi. Na ulazu u njegov špiljski hram u Abu Simbelu sjede četiri statue faraona visoke 20 metara. Iznad ulaznih vrata postavljena je statua boga Sunca, Ra-Horahtea. Hram se sastoji od velike dvorane od oko 70 metara i manjih dvorana. Zanimljivo je to što u određenim dijelovima dana Sunce obasjava određene statue. [68]

Hramu je prijetila opasnost od uništenja zbog podizanja razine vode prilikom gradnje hidrocentrale na Nilu. Tada je pokrenuta milijunska intervencija UNESCO-a te je cijeli hram izrezan na velike komade i preseljen. Akcija spašavanja baštine završena je 1968. godine. O drugoj velikoj građevini, palači *Ramzesova kuća* možemo samo maštati ne temelju opisa iz *Papirusa Anastazij br.3* jer su ostaci malobrojni.[69]

8. KASNO RAZDOBLJE (21 - 31. DINASTIJA)

Egipat polako tone u sve dublju krizu izmiješanu s čestim promjenama vladara. Kasno razdoblje traje u rasponu od 10. dinastija ili od 1070-332. pr. Krista. Ne postoji jaka središnja vlast, svećenici se prozivaju vladarima i nose njihove titule iako nemaju stvarnu moć. O kraljevima nema mnogo informacija. Prvi vlada Smendes, zatim Amenemnisu, Psusensis I, Siamon te Psusensis II. Krizu iskorištavaju Libijci, preuzimaju vlast i osnivaju 22. dinastiju. U vrijeme trećeg libijskog kralja, Šešonka II, dolazi do raspada na dvije paralelne dinastije. U Tebi se priznaje vlast kralja Petubastisa (23. dinastija), dok u Memfisu i dalje vlada 22. dinastija koja se još naziva taniskom. Niz slabih vladara imamo u 24. dinastiji osnovanoj na delti u Saisu. Sljedeću, 25. dinastiju osnivaju Etiopljani. Ovo razdoblje obilježeno je stalnim borbama između različitih dinastija. Situaciju iskorištavaju Asirci, napadaju Egipat u nekoliko navrata sve dok pod vodstvom Ašurahidina nisu uspjeli ući u Memfis i opljačkati ga. Godine 667. pr. Krista kralj Asurbanipal s vojskom dolazi do Tebe, proglašava svoju vlast u Egiptu i osniva 26. dinastiju. Protiv vlasti Asiraca pobunio se svećenik Tanutamon iz Tebe. S vojskom kreće u napad međutim doživljava katastrofalan poraz. Teba biva uništena i opljačkana, tada počinje njena propast.[70]

Tijekom saiskog razdoblja (664-525. pr. Krista) prestaje opasnost od Asirskog Carstva jer ono nestaje pod napadima Medijaca. Tada prijete drugi neprijatelji: Babilonci i Medijci. Prvi veći sukob između Babilonaca i Egipćana zbio se 605. godine pr. Krista kod Karkemiša kada Egipćani gube. Protiv Egipta digla se i nubijska država Napata. Ondje s uspjehom ratuje faraon Psametik II. Za vrijeme vladavine Psametika III. jača perzijska vlast protiv koje nije

[68] Skliar, „*Najveće kulture svijeta*“, 122-123.
[69] Uranić, „*Stari Egipat*“, 170-171.
[70] Uranić, „*Stari Egipat*“, 186-191.

bilo izgleda. Kambis osvaja Menfis, ulazi u Egipat i odvodi u ropstvo kralja Psametika. Započinje doba perzijske vladavine, a s time i 27. dinastija. Novi vladari ostat će do 404. godine pr. Krista kada dolazi do ustanak i oslobađanja cijelog Egipta. Ponovno vladaju egipatski vladari od 28. do 30. dinastije zaključno s faraonom Nektanebom II. Nakon toga opet dolazi do perzijske okupacije koja traje deset godina (342-332. pr. Krista). Godine 332. pr. Krista Aleksandar Veliki ulazi u Egipat gdje ga dočekuju kao osloboditelja. Započinje doba dinastije Ptolomeja koja će trajati sve do 30. godine pr. Krista i dolaska Rimljana.[71]

[71] Isto, 192-193, 207-209.

ZAKLJUČAK

Stari Egipat je jedna od najranijih drevnih civilizacija koja još uvijek skriva mnoge tajne. Važna je zbog toga što je za sobom ostavila zanimljivu i bogatu umjetnost, arhitekturu i dr. Iako je provedeno stotine istraživanja, napisano isto toliko knjiga i snimljeno dokumentaraca nikada se neće saznati sve. Egiptolozi slažu kockicu po kockicu kako bi stvorili sliku povijesti. Puno toga se još treba otkriti i smatram da se nikada neće saznati sve, ali i ono što dosad znamo dovoljno je da se ova civilizacija smatra veličanstvenom.
Egiptom su vladali faraoni. Pojam faraon potječe od riječi „Per aa“ što označava „veliku kuću“ čiji je glavni zadatak bilo određivanje poreza. Faraoni su smatrani božanstvom na zemlji, imali su svu političku moć, a neki od njih istaknuli su se i kao veliki graditelji, ratnici itd.

Donji i Gornji Egipat ujedinjuje kralj Narmer, da nije bilo ovog ujedinjenja možda bismo učili o nekom drugačijem Egiptu, a ne ovakvom kakvog danas poznajemo. Nakon stvaranja jedne države formira se glavni grad Memfis, koji je do tada bio glavni grad Donjeg Egipta. Tijekom Srednjeg kraljevstva postupno će se izdignuti Teba te postati središtem države.

Jedna od simbolika Egipta su tri piramide u Gizi. Nepojmljivo je da su ljudi prije toliko godina s vrlo primitivnom mehanizacijom uspjeli sagraditi nešto tako veliko, savršeno i jedinstveno. A mi sa svom današnjom tehnologijom ne možemo sa sigurnošću reći na koji način su sve to sagradili tj. kako su npr. prenosili blokove teške i po nekoliko tona. Najveće nasljeđe umjetnosti i arhitekture ostalo nam je iz Novog kraljevstva (Hram u Abu Simbelu, hram u Deil el Bahriju, hramovi u Karnaku i Luxoru itd). Ono također za sobom ostavlja neke od najvećih faraona npr. veliki ratnik Tutmozis III, vjerski reformtor Amenhotep IV, Ramzes II te nezaobilazni Tutankhamon. Tutankhamon je politički bio bezznačajan, ali vrlo važan u našem vremenu zbog pronalaska netaknute grobnice pune vrijednih grobnih priloga.
Neki faraoni bili su važni, a nekima ne znamo čak niti ime no zajedničko im je svima da su imali neograničenu moć i upravljali životima svih Egipćana.

Bilo bi lijepo kada bi se slagalica složila do kraja i kada više ne bi bilo tajni, ali možda bi tada interes za drevni Egipat pao. Uvijek je zanimljivije kada postoji nešto što ne znamo i trudimo se otkriti što više o tome.

LITERATURA

- Caiazzo, Cinzia, ur., *Velike tajne arheologije. Piramide, neriješena zagonetka,* Zagreb: Vjesnik d.d., 2013.
- Caiazzo, Cinzia, ur., *Tutankhamon. Otkriće grobnice,* Zagreb: Vjesnik d.d., 2013.
- Cravetto, Enrico, ur., *Povijest - Egipat i antička Grčka.* sv. 2. Zagreb: Europapress holding d.o.o., 2007.
- Novak, Grga, *Egipat*., Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1967.
- Siliotti, Alberto, *Egipat. Hramovi, ljudi i bogovi*, Zagreb: Mozaik knjiga,1999.
- Skliar, Ania, *Najveće kulture svijeta-Egipat*, Rijeka: Extrade d.o.o., 2005.
- Šekrst, Kristina, Uranić, Igor, *Staroegipatski jezik. Gramatika, pismo i lingvistički uvod*, Zagreb: Školska knjiga, 2014.
- Uranić, Igor, *Stari Egipat. Povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Zagreb: Školska knjiga, 2002.
- Uranić, Igor, *Ozirisova zemlja. Egipatska mitologija i njezini odjeci na zapadu,* Zagreb: Školska knjiga, 2005.
- Vandenberg, Philipp, *Koljevka na Nilu. Nefertiti, Ehnaton i njihovo doba,* Zagreb: A3 dana, 2000.

INTERNET

- Hrvatska enciklopedija, „*Egiptologija“* http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17160 (posjet 5.5. 2015).
- Nuspojave, http://www.aids.hr/zivjeti-pozitivno/nuspojave/ (posjet 28.5.2015).
- Stara povijest, moderan magazin za staru povijest, http://www.starapovijest.eu/faraoni-starog-egipta/ (posjet 5.5. 2015).

SAŽETAK

Stari Egipat je civilizacija koja nastaje prije više od tri tisućljeća. Razvila se u području današnjeg Egipta u pustinji zahvaljujući rijeci Nil.

Radi lakšeg snalaženja uvedena je podjela na tri velika razdoblja (Staro, Srednje i Novo kraljevstvo) koja se protežu kroz 31. dinastiju.

Egipat je danas veliko turističko središte. Mogu se pogledati piramide Keopsa, Kefrena i Mikerina, hram kraljice Hatšepsut, špiljski hram u Abu Simbelu, kompleksi hramova u Luxoru i Karnaku te mnoge druge građevine, statue i umjetnost.

Država prerasta u Carstvo za vrijeme Tutmozisa III. koji vlada velikom područjem, od Nubije do rijeke Eufrat u Aziji.

Egipćani su vjerovali u stotine bogova, ali faraon Ekhnaton uvodi novu religiju sa samo jednim bogom-Atonom. Već za njegova nasljednik nova vjera nestaje.

Najveće otkriće bila je Tutankhamonova grobnica. Otkrio ju je Howard Carter 1922. godine.

U Kasnom razdoblju dolazi do čestih provala novih naroda i mijenjanja vladara. Slijedom toga Egipat polako nestaje. Nakon dolaska Aleksandra Velikog 332. godine pr. Krista započinje dinastija Ptolomeja, te egipatski vladari više nikada neće vladati.

SUMARY

Ancient Egypt was a civilization which began more than three thousand years ago in the Nile Valley.

A three-major periods epoch (Old Kingdom, Middle Kingdom, New Kingdom) was introduced for convenience which consists of 31 dynasties.

Nowadays, Egypt is a famous tourist attraction. One can see the Pyramid of Cheops, the Pyramid of Chephren and the Pyramid of Menkaure, the Mortuary Temple of Queen Hatshepsut, the Abu Simbel temples, the Luxor and Karnak temples as well as many other buildings, statues and art.

It became an empire during the rule of Tuthmosis III, who ruled over a large area from Nubia to the Euphrates River in Asia.

Ancient Egyptians believed in lot of gods, but Pharaoh Akhenaten introduced a new religion with only one god – Aton. The religion disappeared when his successor took over.

The greatest discovery was the Tutankhamen's tomb. It was conducted by Howard Carter in 1922.

During the Old Kingdom, there were frequent invasions by various peoples and rulers would often change. As a result, Egypt was slowly but surely disappearing. After the arrival of Alexander the Great in 332 BC, the Ptolemaic dynasty got to power. They were the last dynasty of Ancient Egypt.